

УДК 342.9:347.9(477)

Крупнова Л. В., к.ю.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

***Анотація.** У статті досліджено сутнісні аспекти адміністративної процесуальної дієздатності суб'єктів виконавчого провадження. Сформульовано основні ознаки досліджуваної категорії та надано її авторське визначення. Розкрито зміст адміністративної процесуальної дієздатності суб'єктів виконавчого провадження та її нормативно-правове підґрунтя. Окрему увагу приділено питанню ролі досліджуваної категорії у функціональному наповненні правового статусу суб'єктів виконавчого провадження.*

***Ключові слова:** виконавче провадження, суб'єкти виконавчого провадження, адміністративна процесуальна дієздатність, рішення, примусове виконання, правовідносини.*

***Аннотация.** В статье исследованы существенные аспекты административной процессуальной дееспособности субъектов исполнительного производства. Сформулированы основные признаки исследуемой категории и дано ее авторское определение. Раскрыто содержание административной процессуальной дееспособности субъектов исполнительного производства и ее нормативно-правовая основа. Отдельное внимание уделено вопросу роли исследуемой категории в функциональном наполнении правового статуса субъектов исполнительного производства.*

***Ключевые слова:** исполнительное производство, субъекты исполнительного производства, административная процессуальная дееспособность, решение, принудительное исполнение, правоотношения.*

***Annotation.** The article explores the essential aspects of the administrative procedural capacity of the enforcement proceedings subjects. The main features of the investigated category are formulated and its author's definition is given. The content of the administrative procedural capacity of the enforcement proceedings subjects and its regulatory and legal basis are disclosed. Special attention is paid to the issue of the role of the category being studied in the functional filling of the legal status of the enforcement proceedings subjects.*

***Keywords:** executive production, subjects of enforcement proceedings, administrative procedural capacity, decision, enforcement, legal relations.*

Здатність окремого органу або особи реалізовувати свої права та виконувати обов'язки є ознакою реальності його статусу у правовідносинах та запорукою ефективності функціонування конкретної сфери виконавчо-розпорядчої діяльності. В умовах реформування системи виконавчого провадження постає питання адміністративної процесуальної дієздатності органів примусового виконання та осіб, які здійснюють делеговані повноваження у цій сфері. Суттєві зміни, що відбулися у законодавстві про виконавче провадження вимагають комплексного аналізу правового статусу його суб'єктів, зокрема, визначення змісту їх адміністративної процесуальної дієздатності.

У сучасній юридичній науці проблема адміністративної процесуальної дієздатності досліджувалася такими вченими, як Н. В. Александрова, М. В. Джафарова, Р. О. Куйбіда, І. В. Топор тощо. Однак спеціального дослідження адміністративної процесуальної дієздатності суб'єктів виконавчого провадження після суттєвого оновлення законодавства у цій сфері не проводилося, що вказує на актуальність обраної теми дослідження.

На сучасному етапі розвитку законодавства про виконавче провадження актуальним є питання нормативно-правової визначеності механізмів реалізації прав і виконання обов'язків суб'єктами виконавчого провадження. Потреба вирішення цього питання пов'язана з необхідністю систематизації уявлень про зміст правовідносин у сфері примусового виконання рішень.

Мета нашої статті полягає у комплексному дослідженні поняття та характеристики змісту адміністративної процесуальної дієздатності суб'єктів виконавчого провадження в Україні.

На думку О. Зубрицької, адміністративна процесуальна дієздатність повинна розглядатися як можливість набувати, розпоряджатися, оцінювати, усвідомлювати та реалізовувати (самостійно або через представника) свої діяння (компетенцію) для спеціальних індивідуальних учасників адміністративних правовідносин – державних службовців, які мають юридичне значення в адміністративних правовідносинах, можуть спричиняти виникнення, зміну або їх припинення, а також можливість гарантувати законність таких діянь та нести відповідальність у разі їх протиправності [1, с. 41]. Вбачається, що адміністративна процесуальна дієздатність залежить від правоздатності, визначається на її основі та частково розкриває її зміст.

На підтвердження цієї думки А. Пасічник зазначає, що праксеологічно адміністративна дієздатність має розглядатися як необхідна складова настання адміністративної відповідальності, оскільки здатність набувати права та обов'язки нерозривно пов'язана із вольовою ознакою [2, с. 111]. Однак не слід звужувати зміст досліджуваної категорії лише до питань відповідальності, адже дієздатність також відображає можливість суб'єкта на практиці реалізовувати власні права та обов'язки (компетенцію).

Подібної думки дотримується І. В. Топор, який стверджує, що адміністративна процесуальна дієздатність – це здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникам. При чому науковець наголошує на тому, що адміністративною процесуальною дієздатністю наділяються органи державної влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, підприємства, установи, організації (юридичні особи). У вказаних суб'єктів, така дієздатність виникає разом з адміністративною процесуальною правоздатністю з моменту їх утворення [3, с. 267–268].

Спірною є позиція М. В. Джафарової, яка, з одного боку, зазначає, що адміністративна процесуальна дієздатність виступає як здатність учасника адміністративного процесу набувати адміністративні процесуальні права та здійснювати процесуальні обов'язки, а з іншого, наголошує на тому, що адміністративна процесуальна дієздатність є засобом здійснення адміністративної процесуальної правоздатності [4, с. 142]. Фактично, науковець у першому випадку отожднює адміністративну процесуальну правоздатність та дієздатність, що безумовно є помилкою, адже здатність набувати права – це і є правоздатність.

У своїй роботі Н. В. Александрова та Р. О. Куйбіда дотримуються думки, що органи влади та їх посадові і службові особи завжди наділені одночасно адміністративною процесуальною правоздатністю та дієздатністю. При цьому адміністративна процесуальна правосуб'єктність цих органів в адміністративному процесі не залежить від того, чи є вони юридичними особами чи ні [5, с. 67]. Слід підтримати таку думку, оскільки наділення суб'єкта правами і обов'язками не має сенсу без наявності процесуальних можливостей їх реалізації. Саме у цьому і проявляється взаємозв'язок окремих складових адміністративної процесуальної правосуб'єктності. Одночасність виникнення також свідчить про взаємообумовлюючий характер елементів правосуб'єктності, у якому розкривається філософсько-правова сутність вказаної категорії. Враховуючи той факт, що без наявності правоздатності, суб'єкт не може мати дієздатність, розподіл останніх на відповідні групи вбачається не доцільним.

Наведені вище міркування науковців щодо адміністративної процесуальної дієздатності дозволяють зробити декілька попередніх висновків:

– адміністративна процесуальна дієздатність суб'єктів виконавчого провадження, виникає на тих самих підставах, що і правоздатність (одночасно з нею), тобто для юридичних осіб – з моменту утворення органу влади або наділення особи повноваженнями, а для фізичних осіб – з моменту отримання відповідного статусу (проходження навчання та стажування; складання кваліфікаційного іспиту та отримання відповідного свідоцтва на право здійснення діяльності; отримання посвідчення на право здійснення діяльності);

– адміністративна процесуальна дієздатність є логічним продовженням правоздатності, адже вона передбачає реальні можливості для реалізації суб'єктами виконавчого провадження власних або делегованих повноважень. Тобто ці категорії є взаємопов'язаними та взаємообумовленими і розкривають сутність правового статусу конкретного суб'єкта;

– адміністративна процесуальна дієздатність суб'єктів виконавчого провадження полягає у здатності реалізовувати процесуальні права і виконувати обов'язки під час здійснення примусового виконання юрисдикційних рішень. Вона одночасно поєднує у собі можливість реалізації прав і виконання обов'язків, а також здатність нести відповідальність за свої дії або бездіяльність;

– адміністративна процесуальна дієздатність відображає вольовий аспект у правовідносинах з примусового виконання рішень, адже вона так чи інакше пов'язана з діями або бездіяльністю суб'єктів виконавчого провадження.

Зміст адміністративної процесуальної дієздатності розкривається на конкретних прикладах законодавчого закріплення прав і обов'язків суб'єктів виконавчого провадження. Наприклад, у ст. 56 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404–УІІ (далі – Закон № 1404–УІІ) закріплене право виконавця на застосування арешту і вилучення майна боржника. Це право також передбачає можливість передачі майна боржника на зберігання іншим особам [6]. У свою чергу, в Інструкції з організації примусового виконання рішень (розділ VIII) закріплені пункти, які деталізують процесуальні аспекти реалізації вказаного права. Зокрема, у п. 10 Інструкції вказано, що після виявлення майна (коштів) боржника виконавець проводить опис та арешт цього майна (коштів), про що виносить постанову.

Також у п. 3 вказаного розділу Інструкції встановлено, що виконавці в процесі виконання рішення можуть вилучати готівкові кошти у боржника в національній та іноземній валютах. При виявленні у боржника готівкових коштів виконавець виносить постанову про опис та арешт майна (коштів) боржника, після чого готівкові кошти вилучаються, про що виконавець складає акт вилучення готівки. Вилучення проводиться у присутності понятих. Акт вилучення готівки складається у необхідній кількості примірників, перший з яких залишається у виконавчому провадженні, інші – вручаються боржнику або його представнику, особі, у якої вилучено, під підпис. У разі відмови боржника (його представника) від підпису про це зазначається в акті вилучення готівки [7].

Важливо, що у нормативно-правових актах формалізуються не тільки питання безпосередньої реалізації прав і обов'язків суб'єктів виконавчого провадження, а й розкриваються механізми подальших дій, логічно пов'язаних з такою реалізацією. Щодо наведеного прикладу такими діями є подальші маніпуляції з арештованим майном, порядок яких визначається

Наказом Мініюсту України від 29 вересня 2016 р. № 2831/5 «Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна», який з-поміж іншого визначає порядок проведення електронних торгів (торгів за фіксованою ціною) [8]. Наведений приклад:

– розкриває взаємозв'язок між категоріями адміністративна процесуальна правоздатність та дієздатність, який узгоджений з логічним правилом «право потребує обов'язкової наявності механізмів його реалізації». Зрештою, це свідчить про системність та цілісність елементів адміністративної процесуальної правосуб'єктності, які знаходяться у взаємному зв'язку та надають один одному сенс у межах правових реалій;

– він свідчить на користь думки про одночасність виникнення категорій адміністративна процесуальна правоздатність та дієздатність, адже якщо суб'єкт отримує відповідні права і обов'язки він повинен мати реальні можливості їх реалізації, відображені у конкретних правових положеннях;

– цей приклад розкриває механізм формування правового статусу суб'єкта примусового виконання рішень, який складається з послідовних дій на законодавчому та підзаконному рівнях, внаслідок яких категорія адміністративна процесуальна правосуб'єктність набуває свого реального значення.

Слід звернути увагу на регламентацію окремих питань, пов'язаних з вимогами до суб'єктів виконавчого провадження (мова йде виключно про органи публічної адміністрації та їх посадових або службових осіб, які є суб'єктами основних чи делегованих повноважень у сфері примусового виконання), яка виступає елементом адміністративної процесуальної дієздатності. Так, у Наказі Міністерства юстиції України від 21 жовтня 2016 р. № 3005/5 «Про затвердження Спеціальних вимог до рівня професійної компетентності державних виконавців та керівників органів державної виконавчої служби», встановлені вимоги до кандидатів на посаду керівників Департаменту державної виконавчої служби, територіальних органів державної виконавчої служби, а також державних виконавців [9].

Встановлюючи такі вимоги, уповноважений суб'єкт, що реалізує відповідну державну політику, індивідуалізує умови набуття адміністративної процесуальної дієздатності. Це відіграє важливу роль у правовідносинах та свідчить про залежність дієздатності від чітко визначених критеріїв (ступінь вищої освіти, досвід роботи, професійні знання, наявність управлінських навичок тощо). Хоча слід підкреслити, що законодавцем не передбачена можливість встановлення рівнів адміністративної процесуальної дієздатності, оскільки вона визначається залежно від повноважень та компетенції суб'єкта. В межах адміністративної процесуальної дієздатності, фіксуються питання відповідальності посадових або службових осіб органів влади, які забезпечують примусове виконання рішень. Зокрема, у ст. 13 Закону № 1404–УІІ встановлено, що за порушення строків прийняття рішень та вчинення

виконавчих дій виконавці несуть відповідальність встановлену законом. Це є підставою для скасування такого рішення чи виконавчої дії [6].

Отже, адміністративна процесуальна дієздатність є складовою правосуб'єктності суб'єктів виконавчого провадження та відображає можливість останніх реалізовувати свої права і виконувати обов'язки у правовідносинах з примусового виконання юрисдикційних рішень. Вона виникає одночасно з адміністративною процесуальною правоздатністю, надає останній реальності у межах правового поля та окреслює межі законності поведінки суб'єктів виконавчого провадження. Існування цієї категорії у структурі адміністративної процесуальної правосуб'єктності обумовлено потребою функціонального наповнення правового статусу суб'єктів відносин з примусового виконання, надання їм відповідної спрямованості та динамічності, а також логічності та комплексності. До того ж адміністративна процесуальна дієздатність відображає вольовий аспект у правовідносинах з примусового виконання рішень, адже вона пов'язана з діями або бездіяльністю суб'єктів виконавчого провадження. Перспективним напрямом подальшого наукового дослідження у цій сфері є визначення доцільності виведення поза межі адміністративної процесуальної дієздатності деліктності окремих суб'єктів виконавчого провадження.

1. Зубрицька О. Адміністративна дієздатність особи як індивідуального суб'єкта адміністративного права / О. Зубрицька // Науковий часопис Нац. акад. прокуратури України. – 2015. – № 3. – С. 36–42.
2. Пасичник А. Административная дееспособность физических лиц как критерий возможности привлечения к административной ответственности / А. Пасичник // *Legeasiviata*. – 2014. – № 11/2. – С. 110–113.
3. Топор І. В. Поняття та види учасників адміністративного судочинства: проблеми теорії / І. В. Топор // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 14. – С. 264–271.
4. Джафарова М. В. Поняття і структура адміністративної процесуальної правосуб'єктності / М. В. Джафарова // Вісник ХНУВС. – 2014. – № 3 (66). – С. 137–144.
5. Основи адміністративного судочинства в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. Н. В. Александрової та Р. О. Куйбіди. – К. : Конус, 2006. – 256 с.
6. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542.
7. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень : Наказ Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. № 512/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 27.
8. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна : наказ Міністерства юстиції України від 29 вересня 2016 р. № 2831/5 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 76.
9. Про затвердження Спеціальних вимог до рівня професійної компетентності державних виконавців та керівників органів державної виконавчої служби : наказ Міністерства юстиції України від 21 жовтня 2016 р. № 3005/5 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 87.

Рецензент: д.ю.н., професор Озерський І. В.